

YAZMA ESERLERİN KONSERVASYON SÜRECİ

1. DURUM TESPİT ÇALIŞMASI

Türkiye Yazma Eserler Kurumu'na bağlı kütüphanelerde 172 000 civarı cilt yazma eser bulunmaktadır. Önemli bir kısmı onarıma ihtiyaç duyan bu eserler arasında öncelik belirlemek amacıyla durum tespit çalışmaları yapılmaktadır¹. Bu çalışmalarda yazma eserler, uzmanlarca tek tek değerlendirilerek fiziksel, kimyasal ve biyolojik hasar derecesi belirlenir ve eserin yazma eser değerlendirme kriterlerine göre belirlenen önceliğinin de bir parametre olarak eklendiği formülasyon kullanılır. Onarım önceliği olan eserler bu planlamaya göre konservasyon atölyelerimize getirilir.

2. KONSERVASYON

Düşük Sıcaklık Uygulaması

Restorasyonu yapılacak olan eserler arasında canlı böcek şüphesi bulunanlar varsa düşük sıcaklık uygulamasına tabi tutulur. Strech film ile sıkıca paketlenen eserler, özel dondurucularda -40°C'de 24 saat bekletildikten sonra oda sıcaklığında 24 saat dinlenmeye alınır ve daha sonra paketlerinden çıkarılır. Bu şekilde birincil böcek mücadelesi tamamlanmış olan eserler aktif konservasyon uygulamaları için hazır hale gelir.

Belgeleme

Atölyelere gelen yazma eserlerin koleksiyon özelliklerinden, fiziksel kondisyonuna; kâğıt türünden mürekkep çeşidine, cilt özelliklerinden sanatlı eserlerde uygulanan sanat türlerine kadar pek çok bilgiyi içeren aynı zamanda eski onarımlar ve uygulanacak yeni konservasyon metotları hakkında geniş bilgi veren; 8 sayfalık bir

¹ Durum tespit çalışmaları hakkında bkz.

<http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/DURUMTESPITI.pdf>

belgeleme formu doldurulur². Bununla birlikte her bir eser için bilgisayar ortamında bir dosya oluşturularak, eserin konservasyon öncesi hali, konservasyon uygulamaları sırasında çekilen fotoğraflar ve uygulama sonrası eserin yer aldığı fotoğraflar bu dosyaya kaydedilir.

Konservasyon Yöntemi Kararı

Atölyeye gelen ve belgeleme işlemleri tamamlanan esere uygulanacak konservasyon işlemlerine, eserin konservasyonunu yapacak restoratör, ilgili teknik personel ve uzman restoratör ile birlikte karar verilir. Tüm işlemlerde en önemli aşama “karar” aşamasıdır. Eserin günümüze ulaşan halini koruyacak biçimde, ihtiyaç duyduğu tüm koruma aşamaları tespit edilir. Bu aşamalarda uyulması gerekli bazı uluslararası kriterler vardır. Buna göre eserin orijinallğine kesinlikle zarar verilmez, yapılan işlemler geriye dönüşlü olmalıdır, test edilmiş ve uygunluğu uluslararası platformda kabul görmüş malzemeler kullanılır.

Kâğıt Konservasyonu

Sayfaları büyük oranda kâğıt olan yazma eserlerin eksik kısımlarının tamamlanmasında, orijinal kâğıdın özelliklerine en yakın özellikteki Japon kâğıtları kullanılmaktadır. Yalnızca yan kâğıtlarda ya da murakkanın sağlamlaştırılması sırasında el yapımı kâğıtlar kullanılmaktadır. Yapıştırıcı olarak metil selüloz, buğday nişastası ya da jin shofu kullanılır. Kâğıdın renklendirilmesi, ışığa ve suya karşı dayanıklı sulu akrilik boyalar ya da suluboya kullanılmaktadır. Kuru pastel ile yapılan renklendirmeler, metil selüloz ile sağlamlaştırılmaktadır³.

² Örnek belgeleme formu için bkz.

<http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/%C3%96mek%20Belgeleme%20Formu.pdf>

³ Kuru pastel ile yapılan estetik tamamlama için bkz.

http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/B%C4%B0YEK_7867.pdf

Akrilik ile yeniden nemlendirilebilir Japon kâğıtları ile yapılan estetik tamamlama için bkz.

<http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/SYEK-Perateviyal-2.pdf>

Cilt Konservasyonu

Yazma eserlerin ciltlerinin en fazla, hareketli (sırt, muhat payı, dudak payları, sertab) kısımları ile kapakların ve sırtın kenarları tahrip olur. Geleneksel İslam ciltlerinde, bu hareketli kısımlarda büyük oranda deri kullanılmıştır. Ciltlerin, koruma anlayışı ile konservasyonu geleneksel cilt yapımından farklıdır. Konservasyon yapılırken eserin orijinalinden kalan deri parçaları, şirazeler, köstekler mümkün olduğunca kullanılmaya çalışılır. Ancak örneğin köstek yoksa eserde, genelde ilk sayfada yırtılmaya sebep olduğu için yeniden köstek yapılmaz. Dikiş ve kolon çok sıkı yapılmaz, mümkün olduğu kadar az delik açılarak dikilir. Özetle, her yapılan işlem eserin rahat ve sağlıklı bir cilde kavuşması için tek tek değerlendirilir. Daha fazla bozulmaya devam etmemesi, rahat açılması ve araştırmacıya verildiğinde zarar görmeyecek kadar onarılması önemlidir.

Bazı eserlerde bu hareketli kısımların sadece güçlendirilmesi ve eksik kısımların tamamlanması yeterli olurken cildini ya da kaplarını tamamen kaybetmiş kimi eserlere yeni cilt yapılması gerekebilir. Eski bir yazma esere yeni bir kab yaparken de "koruma anlayışı" ile hareket edilmektedir. Burada konservatörün görevi, metin kısmının korunması için bir cilt yapmaktır. Mümkün olduğu kadar geri dönüşü kolay, esere doğrudan yapıştırılmayacak biçimde, kaliteli arşiv malzemesi kullanılarak hazırlanan ciltler, yazmanın metin kısmını etkilemeyecek şekilde birleştirilir

3. ANALİZLER

Uygulamalarda genel olarak, uygulamayı etkileyecek ve belgelenmesi gerekli kimyasal ve mikrobiyolojik incelemeler yapılmaktadır. Örneğin, kâğıtların pH ölçümü, lif analizi, tekstil ve iplerin lif ve boya analizi; kullanılan mürekkep ve boyalarda hasarsız tespit çalışmaları; mikrobiyolojik analizler ile mikroorganizma varlığının tespiti ve uygulama sonrası analizleri gibi. Her eserin özelliğine göre ise gerekli durumlarda üniversitelerle işbirliği kapsamında, kurumumuzda bulunmayan cihazlar yardımıyla detaylı bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır.

4. ÖNLEYİCİ KORUMA

Konservasyon Kutuları

Konservasyonu tamamlanan eserler asitsiz müze kartonlarından yapılan kutulara yerleştirilerek ilgili kütüphanelere teslim edilir.

Onlarca farklı yöntem ve malzeme ile kutu yapılmaktadır⁴. Kütüphanelerimizdeki yer sıkıntısı nedeniyle kalın kartonlar tercih edilmezken, kitapların çevre koşullarından daha az ve daha geç etkilenmesi için ince arşiv kartonundan, toza karşı koruyucu olan katlamalı kutular tercih edilmektedir.

⁴ Önleyici korumada kullanılan farklı kutu örnekleri için bkz. "Yazmalar İçin Kutu Örnekleri" dosyası.